

ФУНКЦИОНАЛНАТА ГРАМАТИКА НА М. ХАЛИДЕЙ ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ЕЛЕМЕНТИТЕ ОТ ТЕМАТИЧНОТО ПОЛЕ В БЪЛГАРСКОТО ПРОСТО ИЗРЕЧЕНИЕ

Елисавета Балабанова

Университет по библиотекознание и информационни технологии – София

Резюме. Текстът се опира на „Функционална граматика“ на Майкъл Халидей (Halliday, 1985; Halliday & Mathiessen, 2004), като приема дефиницията на М. Халидей за темата като това, „което говорещият избира за отправна точка на съобщението си“. Дефиницията на М. Халидей за темата се използва за определяне на темата в простото изречение в българския език. Въз основа на корпус от начални абзаци на текстове от художествената литература са направени изводи за това кои изреченски части най-често се явяват в ролята на тема в простото изречение. Изведена е йерархия на достъпа до тематичната позиция, като се стига до извода, че участието на изреченските членове в тематичното поле се управлява от тяхната референциална природа и от структурните им особености.

Keywords: Functional grammar; M.A.K. Halliday; topic; Bulgarian sentence; syntactic elements functioning as topics

1. Дефиниция за тема и обхват на тематичното поле според М. Халидей

В своята „An Introduction to Functional grammar“ (Halliday, 1985), в отделна глава за функционалната перспектива на изречението, М. А. К. Халидей подробно се спира на проблема за полето на темата¹⁾ в простото изречение. С оглед на представянето на данните и изводите за българския език е необходимо разглеждането на основните моменти от неговото изследване.

Според М. Халидей темата може да бъде номинална, адвербиална или предложна фраза (съотв. NP, AdvP или PP).

Той дава следните примери:

Ние (NP) ходихме до това място.

Някога (AdvP) аз наистина бях костенурка.

През деня (PP) можеш да ме намериш.

М. Халидей посочва, че в тематичната структура съществува и друга група елементи, които са със специфичен статут. В повечето случаи тези елементи са тематични, но не задължително. Това са:

А. Оценъчни думи и изрази

1. Думи и изрази, установяващи отношението между съдържанията на предходния текст и изречението, в което са употребени – *например, поне, във всеки случай, освен това, същевременно* и др.

2. Думи и изрази, изразяващи отношението на говорещия – *вероятно, винаги, със сигурност, искрено*.

Б. Релативи

1. Съюзи

2. Относителни местоимения

Поради специфичния статут на посочените елементи („служебните думи не участват в изграждането на комуникативния динамизъм на изречението“ – GSBKE, 1983) настоящото изследване ги включва в полето на Т, но не ги обособява като отделни обекти за анализ.

По отношение на структурата на тематичното поле в простото изречение М. Халидей различава два основни типа теми – проста и разширена.

Простата Т може да бъде представена и от група елементи, които функционират като единен комплекс:

[Том, Том, синът на ковача,] открадна парите.

Пример за разширена Т е:

[От друга страна, може би през празниците] ще е по-спокойно.

Тематичното поле М. Халидей поделва между три групи елементи, които невината са в равностойно отношение помежду си:

– текстуална (структурна) Т – средствата за осъществяване на кохезия;

– междуличностна (модална) Т;

– тема топик – същинската тема от семантична гледна точка.

Като текстуални и модални теми функционират посочените вече елементи с по-особен статут в полето на Т (виж. точки А и Б по-горе), но вниманието ни тук ще се спре основно на елементите, които се проявяват като тема топик.

И така, различните аспекти при описанието на темата Халидей обобщава в следната дефиниция: „Темата на всяко просто изречение се простира до (и включва) темата топик (т.е. първия елемент, който има някаква функция в идеационалната структура), а това е единица, функционираща като подлог, допълнение или обстоятелствено пояснение“ (Halliday, 1985).

Проблемът за елементите, влизащи в полето на Т, е едно от проявленията на независимите функции тема и рема на структурно ниво – синтактично и прозодично (Asher, Simpson, 1994). Другото проявление е словоредът, като и двете са свързани с разпределението на информацията в изречението. Ето защо в следващите части на текста ще разгледаме именно проявленията на темата на структурно ниво, както и взаимодействието между структурното и функционалното ниво. Встрани от нашия интерес ще остане връзката между

функционалното ниво и прозодията – област, в която има редица изследвания и която има нужда от отделно внимание.

2. Тематичното поле в българското просто изречение – елементи и йерархия между тях

Въпросът за обсега на тематичното поле е свързан с по-общия проблем за разпределението на информацията в изречението. Темата се свързва със синтактични процеси, които задържат дадена езикова единица в най-лява позиция в изречението. Разпределението „ляво – дясно“ е във връзка с прагматичните понятия „център на вниманието“ (тема) и „значимост“ (рема), които са с когнитивен характер, т.е. елементи, появяващи се вляво, принадлежат към тази част на изказването, която е „център на вниманието“ за говорещия, а тези вдясно най-често изразяват значимост. Това разпределение е всеобщо качество на човешката комуникация в неутрални условия, т.е. при обективен (прав) словоред (вж. част 3). Организирането на информационния поток в изказването се извършва съгласно спирането на вниманието първо на известното, определеното и после на новото, неопределеното (Asher, Simpson, 1994; GSBKE, 1983; Ivanchev, 1986). Това е всеобща тенденция в естествените езици, която се изразява в семантични и структурни конфигурации като тема – рема, субект – предикат, NP – VP. Посочените конфигурации са единици на отделните синтактични нива (функционално, структурно), които, както беше отбелязано нееднократно, не се припокриват, а по-скоро си взаимодействат (Georgieva, 1974). Интерес пораждат именно „пресечните точки“ между тези равнища, една от които е видът и „активността“ на граматичните елементи, изграждащи полето на темата.

Изследванията за повечето естествени езици показват, че най-често елементи от невербален характер заемат позицията на Т. Можем да кажем всъщност, че тематичната позиция заемат елементи с референциален характер и от там връзката на Т с референтността води до лингвистичното заключение с прагматичен характер: само елементи с референциално значение могат да функционират като център на вниманието (Asher, Simpson, 1994). На тази основа, при проучвания върху различни езици, е изведена следната йерархия на достъпа до Т позицията:

подлог > непряко допълнение > пряко допълнение > обстоятелствено пояснение за място > обстоятелствено пояснение за време.

За българския език досега има само изследвания по конкретни въпроси относно това кои елементи може да функционират като тема. Засега само в академичната граматика на съвременния български книжовен език (GSBKE, 1983) се предлага относително по-обобщена информация по въпроса. Там се посочва, че „съставка на равнището на актуалното членение на изречението може да бъде всеки член на изречението като тематичен или рематичен“

(пак там), като се изброяват частите на изречението, които заемат позицията на Т или Р. Посочват се и съответните словоредни особености в единия и в другия случай. Според „Граматика на съвременния български език“:

- 1) подлог – може да бъде и тема, и рема;
- 2) сказуемо – обикновено свързваща част, но може да се включва в Т или Р;
- 3) допълнение – пряко и непряко – може да се включва и в Т, и в Р;
- 4) обстоятелствени пояснения – включват се и в темата, и в ремата.

От изложеното се вижда, че по-детайлни закономерности за достъпа до Т позиция на различните синтактични елементи не са изведени.

Затова **основната цел** на настоящото изследване беше да проследи дали подобни закономерности съществуват в българския език.

Обобщените резултати са представени в схема 1 по-долу, като от горе надолу честотата на употреба на съответната категория намалява, като това важи и в рамките на подкатегориите.

Детайлното разделение на подкатегории беше наложено от самия езиков материал, като задачата на изследователя бе да изясни причините за предпочитане на едни синтактични форми пред други за изразяване на Т в простото изречение. Резултатите са изложени в следващите части на текста (2.1., 2.2., 2.3.), като към всяка подчаст има пример/и. Всички теми в примерите са болдирани, а тези, които са обект на внимание, са и в курсив.

Схема 1

I. Подлог

1. Име

- 1.1. Име с определение
- 1.2. Нулева употреба на подлога
- 1.3. Съществително собствено
- 1.4. Нечленувано име

2. Местоимение

- 2.1. Лично местоимение
- 2.2. Относително местоимение
- 2.3. Показателно местоимение
- 2.4. Въпросително местоимение
- 2.5. Обобщително местоимение

II. Обстоятелствено пояснение

1. За време
2. За място
3. За причина

III. Дополнение

1. Пряко
2. Непряко

1.1. Тема подлог

Както се вижда от схема 1, най-голям брой са темите в позицията на подлог. Групата на подлога е разделена на две големи подгрупи – подлог, изразен с назоваваща дума (съществително, прилагателно, числително име), и подлог, изразен с местоимение.

В повечето изследвания върху различни езици подлогът действително заема водещо място сред останалите части на речта в позицията на Т. Тази закономерност отразява в най-голяма степен припокриването на функционалното и структурното равнище.

На граматично ниво подлогът е едната съставка на предикативната синтагма, той е „синтактично независима част на изречението, която изразява предметно понятие и се определя предикативно от сказуемото“ (ГСБКЕ, 1983), „подлогът означава винаги предмет, който се мисли всякога като носител на качества или производител на действия, изразени в изречението чрез сказуемото“ (ГСБКЕ, 1983). И така, подлогът е граматически по-независимата единица (още повече че българският език е про-дроп, т.е. подлогът често се изпуска, тъй като граматическите му характеристики са изразени чрез сказуемото).

Според приетата тук дефиниция на Т тя е изходният пункт, „отправна точка на съобщението, представяща всяко изречение под формата на съобщение за един от неговите елементи“ (Halliday, 1985). Вижда се, че граматичното определение за подлога е максимално близо до това изискване и затова „от комуникативна гледна точка подлогът много често е тема“ (Halliday, 1985).

1.1.1. Подлог назоваваща дума (име)

В групата на Т подлог назоваващите думи с определения са най-често срещаните. За илюстрация служи следният пример: **Край рибарника на Бибино лице** Т1 имаше череша, щом **плодовете ѝ** Т2 узряха, **една врана** Т3 се научи да прелита откъм Рабиша и да яде череша. **Стопанката, плоска и извънредно бърлива жена** Т4, я проклинаше и гонеше непрекъснато, но мигар човек Т5 може да застане на пост пред дървото и да го брани по цял ден от нападатели.

От примера се вижда, че Т2, Т3, Т4 се реализират като подлог със съответно несъгласувани и съгласувани определения. За най-големия брой на тази подгрупа (Т подлог с определения) има обяснение извън функционалното ниво на изречението – в характера на отношенията между определение и определяемо.

Известно е, че „признаците, изтъквани чрез определенията, имат предназначението да диференцират и индивидуализират предметите... преди предикативното оформяне на ядрото на изречението“ (GSBKE, 1983). Признакът се приписва на основата на „осъзната установена връзка между предмета и неговия признак“ (GSBKE, 1983). Следователно отношението признак – обект, т.е. определение – подлог тема произтича от обкръжаващата текста действителност. Последното напълно съвпада с изискването Т да е това, което говорещи-

ят е избрал (от ситуацията) да направи отправна точка на своето съобщение. Т подлог, съпроводена от определения (независимо от техния вид), е максимално индивидуализирана спрямо останалите елементи от обкръжаващата действителност.

1.1.2. Нулева употреба

На второ място като брой са случаите, когато подлогът тема в поредни прости изречения се изпуска. На структурно ниво това е възможно поради сигнализирането на глаголното лице чрез други езикови средства като окончанието на глагола. Изследваният материал показва, че на функционално равнище закономерността се запазва, тъй като следващите прости изречения (без подлог) имат за тема първоначалната тема подлог, изразена с име или местоимение. Очевидно в този случай отново има тясно взаимодействие между двете нива – синтактично и функционално.

Пример (на мястото на липсващата Т е поставен знак V):

Щом *пътят* отмина края на лозята, V изви между двете старовремски могили и V заслиза надолу, **пред очите на Папазова** се откри цялото Антимово, разхвърляно, пъстро, позатулено от овошки, насечено от белите линии на каменните огради.

След първоначално въведената със съществително нарицателно Т подлог следващите прости изречения се отнасят към Т в първото просто изречение.

Би могло да се посочат редица подобни примери, но по-важен в случая е изводът, че Т подлог (изразена с име или местоимение) е поредният случай на припокриване между функционално и структурно равнище.

2.1.3. Членуван подлог

Проблемът за определеността и връзката ѝ с актуалното членение на изречението е застъпен в българската лингвистична литература в изследванията на Св. Иванчев (Ivanchev, 1968, 1978). Тук няма да излагаме подробно неговите разсъждения, а ще посочим само тези от тях, които обясняват наблюдаваните от нас факти.

Св. Иванчев стига до извода, че „актуалното членение на изречението [...] в известен смисъл съвпада функционално с употребата на члена в българския език“ (Ivanchev, 1978).

Приема се, че членуването има две основни функции – индивидуализираща и генерализираща. Двете функции се противопоставят по същината си, но имат еднакъв формален белег и разграничението им може да стане само въз основа на контекста (Ivanchev, 1978). Св. Иванчев прави детайлно описание на случаите, в които чрез членуването се изразява едната или другата функция.

Съществено за нас е, че и при двете употреби на определителния член има ясно отграничаване на предмета на съобщението от действителността; в единия случай – като единичен обект, а в другия – като множество. Във функционалното ниво на изречението се извършва неутрализация на тези два признака и

значим остава фактът, че дадената Т подлог е обект от действителността, предварително избран за основа на съобщението. В този случай следователно няма пълно припокриване между граматично и функционално ниво.

Примери за двете значения на определеността и неутрализацията им на функционално ниво представят примерите по-долу.

Пример:

Наоколо Т1 е само поле и **над него** Т2 небето е тъй просторно, въздушно и необятно, че **селото** Т3 с двайсетината си къщи отдалеч изглежда още по-малко, безцветно и уединено сред узрелите ниви, като птиче гнездо. Наближава **жетва** Т4, но **тук** Т1 е още глухо и безлюдно. **Градът** Т5 наистина е далеч, **далеч са** Т6 и околните села, но **Люляково** Т1 и без това заглъхна и съвсем запустя **още когато** Т7 се обяви мобилизацията и **мъжете** Т8 заминаха.

В това сложно изречение Т3 и Т5 изразяват индивидуализиращата функция на определителния член.

Пример:

Лястовиците Т1 оглеждат стрехите, **авлигата** Т2 – усойните долове, **синигерът** Т3 търси гъсенични листа, за да отгледа по-близо до тях малките си, **кълвачите** Т4 прелитат от дърво на дърво, **В** Т5 проверяват къде да дълбаят дупки.

В този пример Т1, Т2, Т3, Т4 представят генеричната функция на членуването. Т5 е тема подлог, който е изпуснат.

2.1.4. Подлог съществително собствено име

Значително по-малка, в сравнение с разгледаните досега, е групата на темите подлози, изразени със съществителни собствени имена. Според нас причината за това е и видът на изследваните текстове. В този смисъл, предварителният подбор само на текстове от художествената литература (начални абзаци) стеснява силно възможността за по-цялостна интерпретация (липсват текстове от разговорната реч – например диалози, където вероятността за поява на съществителни собствени имена е по-голяма). Ето защо тук ще се задоволим с даването на пример.

Пример:

Шибил Т1, страшният хайдутин, **когото** Т1 заптиета и кърседари диреха под дърво и камък, слизаше от планината и **В** Т1 отиваше да се предаде. Утре Т2 тая вест щеше да се разчуе навсякъде, **кой** Т3 щеше да я повярва? **Шибил** Т1 малко се грижеше за това. Той Т1 бързаше и **В** Т1 мислеше за друго.

2.1.5. Нечленуван подлог

Най-малобройната група сред тази на темите подлог принадлежи на нечленуваните подлози. Обяснение намираме отново във взаимодействието на двете равнища – функционално и граматично. Нулевата степен на маркираност на името подлог предполага и по-слабата му активност на функционално ниво, т.е. като Т. Неопределеното съществително име в позиция на тема подлог е в

минимална степен индивидуализирано от обкръжаващата го действителност, а напротив, има максимално обобщен референт като основа на съобщението.

Пример:

По нашите баири T1 все дребна стока пъпле, **голям добитък** T2 трудно ще се изкатери по козите пътеки. **Овца** T3, дето държиме, то T3 ти дава по една шепа мляко, а като **го** T3 острижеш напролет, горе-долу и **по една шепа вълна ти дава** T4.

2.1.6. Подлог местоимение

Местоименията са втората голяма подгрупа в групата на темите подлог. Техният общ брой е около една трета от броя на темите подлози, изразени с назоваваща дума. За да определим ролята на местоименията като елементи от тематичното поле, е нужно да се спрем на техните особености като клас думи.

На речево равнище местоименията имат две основни характеристики (Nitsolova, 1986).

- заместващи думи (субститути);
- деиктични (посочващи) думи.

Субститутивността (в синтагматичен план) е основен признак при описане на текстовата роля на този клас думи. Деиктичната функция пък обвързва местоименията със заобикалящата текста действителност, тъй като от гледна точка на своите референти те се съотнасят с различни части на речта. На тези части на речта местоименията се противопоставят по своята сигнификация. Най-характерното за местоименната сигнификация е дейксисът (посочването), като основни са два вида дейксис: ситуационен и текстов (Nitsolova, 1986).

Възможността на местоименията да посочват обекти от непосредствената текстова реалност или от действителността въобще, дава обяснение за участието им в тематичното поле.

2.1.6.1. Подлог лично местоимение

Личните местоимения са най-многобройната група сред темите подлози, изразени с местоимения.

Пример:

Жена му T1 ако е българка, много ще ми бъде чудно, но **той** T2 е българин. **В** T2 Има си българи роднини. Наистина, **той** T2 не им ходи и **те** T3 не му ходят, но **туй** T4 не изменява званието им на негови роднини.

T2 представя способността на личното местоимение за ситуационен дейксис, тъй като изречението, в което се намира, е първото в текста (т.е. референт на местоимението би могъл да бъде само обект от извънтекстовата реалност). T3 е пример за текстов дейксис, тъй като местоименият референт се намира в предишното изречение.

2.1.6.2. Подлог показателно или относително местоимение

Показателните и относителните местоимения се срещат еднакво често в позицията на T, като броят на всяка от тези групи е наполовина от този на личните.

Пример за показателно местоимение с функция на Т в изречението:

Че **аз** Т1 съм щастливец, **това** Т2 го знае цяла България, но **туй** Т3, **което** Т3 никой не знае, **то** Т3 е, че днес **В** Т4 нямах четиридесет и пет стотинки да си купя тютюн.

Пример за относително местоимение с функция на Т в изречението (Т2):

Привечер ятото диви гълъби Т1 накаца по ниските дъбове, **които** Т2 се издигаха на високия бряг, до самата рекичка, **чиито топли, уморени от жегата води** Т3 кротко ромоляха по каменистото корито.

2.1.6.3. Подлог въпросително или обобщително местоимение

Въпросителни или обобщителни местоимения като теми подлог се явяват в изследваните текстове само двукратно, ето защо е трудно да бъде направен по-цялостен извод за тяхното участие в тематичното поле.

Пример:

Утре Т2 тая вест щеше да се разчуе навсякъде, **кой** Т3 щеше да я повярва? **Шибил** Т1 малко се грижеше за това. **Той** Т1 бързаше и **В** Т1 мислеше за друго.

Т3 е пример за Т подлог, изразен чрез въпросително местоимение.

Пример:

Всичко Т1 трептеше от студа, **водата** Т2 искреше като наелектризирана, **над цялата тая малка ледена вселена** Т3 се носеше нежен звън, сякаш се докосваха едва-едва замръзващите връхчета на вълните.

В това изречение Т1 представя Т подлог, изразен чрез обобщително местоимение.

2.2. Тема обстоятелствено пояснение

Обстоятелствените пояснения са втората голяма група възможни синтактични единици за изразяване на Т в простото изречение. Общият им брой е близо три пъти по-малък от този на темите подлог, но все пак те съставляват една значителна група. Изследваният езиков материал показва, че като Т на простото изречение се явяват обстоятелствените пояснения за време, обстоятелствените пояснения за място и в единични случаи – обстоятелствените пояснения за причина. Другите видове обстоятелствените пояснения не са елементи на тематичното поле. Това налага да се изяснят причините за подобно „предпочитане“ на посочените синтактични единици пред останалите в същата група.

Изследванията сочат, че „измежду всички обстоятелства абсолютна обстоятелствена функция проявяват само обстоятелствата за време и място“, тъй като „те не характеризират самото действие, изразено от глагола като признак на субекта, а изтъкват известни външни обстоятелства, при които става свързването на субекта с неговия признак [...] те изясняват външните обстоятелства, при които се създава предикативното отношение“ (GSBKE, 1983). Обстоятелствените пояснения за време и място са най-слабо зависими от пре-

диката, поради което местоположението им в изречението не е в близост до него, а най-често в началото на изречението.

В този случай отново наблюдаваме припокриване на синтактичното и функционалното ниво. обстоятелствените пояснения за време и място в най-голяма степен отговарят на изискването темата да е това, което е познато от ситуацията, това, с което говорещият избира да започне съобщението си. Разглежданите обстоятелствени пояснения „се коренят“ в действителността, произхождат от нея и следователно са познати на участниците в комуникативния акт, тъй като участниците „са в еднакви ситуативни условия“, които са „обща, познати“ (GSBKE, 1983). Всичко това е и в съгласие с принципа за изграждане на съобщението от известната информация към новата.

2.2.1. обстоятелствено пояснение за време

В групата на обстоятелствените пояснения теми най-многобройна е тази на обстоятелствата, сочещи времевата ориентация на изказването. Закономерностите при избора и разпределението на този синтактичен клас като средство за изразяване на актуалното членение вече бяха посочени. Тук са представени два примера, които илюстрират направените изводи.

Пример:

Когато Т1 решиха да пътуват с колата, **времето** Т2 беше слънчево. **Витоша** Т3 се синееше, покрита със сняг, **който** Т4 слизаше само до Бояна, по-надолу Т5 се чернееше предпролетната земя, а **улиците на София** Т6 бяха чисти, като че **В цяла зима** Т7 са били под стряха.

Пример:

Надвечер **Спас**, един от **осемте опълченци** Т1, **които** Т2 вардеха моста, **В** Т1 поседна отвън на пейката и **първото нещо** Т3, **на което** Т3 се спряха очите му, беше, както винаги, градината на Гергилана насреща и каменната стена с белите рози по нея. **А сега току-що** Т4 беше валило дъжд и всичко Т5 изглеждаше по-иначе.

Трябва да отбележим, че много често обстоятелственото пояснение за време участва в полето на темата заедно с подлога (независимо дали той е изразен, или не, както е в случая на Т7 в първото изречение и на Т1 във второто).

2.2.2. обстоятелствено пояснение за място

Втора по големина е подгрупата на обстоятелствените пояснения за място.

Пример:

Тук-таме Т1 се виждаха жени в червени сукмани **В** Т2 да ходят из дворищата, **селяни** Т3 бавно вървяха из улиците, **по мегданите** Т4 играеха деца.

2.2.3. обстоятелствено пояснение за причина

Обстоятелствените пояснения за причина, функциониращи като Т, са едва няколко в сравнение с десетократно по-големия брой на другите два вида.

Пример:

От това идиотско търчане от сутрин до вечер Т1 човек нуловерите си не може да изпробва.

2.3. Тема допълнение

Последната и най-малобройна група на възможните синтактични средства за изразяване на тема в простото изречение са преките и непреките допълнения. Обяснение за наблюдаваното във функционален план явление откриваме на структурно ниво. Дополненията са синтактична единица, силно зависима от аргументната структура на предиката („допълнението уточнява, конкретизира значението на сказуемото и принадлежи към групата на сказуемото“ (GSBKE, 1983). От всички разгледани дотук елементи в полето на Т то е най-силно зависимата от предикатните изисквания единица. Тъй като в неутрални условия, т.е. при обективен словоред, глаголната фраза е нормалната област на проявление на ремата (Asher, Simpson, 1994), става ясно защо допълненията като основна нейна част много по-рядко попадат в обсега на тематичното поле. Следователно в този случай отново се наблюдава тясно взаимодействие между отделните равнища – функционално и граматично.

2.3.1. Пряко допълнение

В изследвания материал броят на темите преки и непреки допълнения е почти равен, което на този етап не откроява никаква зависимост при разпределението им.

Пример:

Вземете, да речем, например – **газените тенекета** Т1 и проследете каква роля играят **те** Т2 в обществения и частния живот на нашата татковина.

Пример:

Но да оставим настрана **въодушевените възклицания** Т1, те Т1 нищо не доказват, а ето фактите.

2.3.2. Непряко допълнение

Пример:

Децата – **малки, но „печени“ на работа, корави деца, росли и калени в гората** – Т1 залесяваха добре. **За разлика от тях учителката** Т2 беше градско чедо, и **на всичко** Т3 казваше „ела“: и на бора, и на смърча, и на хвойната дори.

3. Изводи

Установихме, че полето на темата в простото изречение включва следните елементи: подлог; обстоятелствени пояснения за време, за място, за причина; пряко и непряко допълнение.

Йерархията им при достъпа до Т позицията е следната:

подлог > обстоятелствено пояснение за време и за място > допълнение, т.е. най-голям е броят на темите подлози, следвани от темите обстоятелствени пояснения и най-малко във функцията на теми в простото изречение се явяват допълненията.

Наблюдаваното състояние се дължи според нас на тясното взаимодействие между структурното и функционалното ниво. Граматичните характеристики на посочените части на изречението определят и участието им в организацията на изказването по комуникативни параметри.

Водещата позиция на подлога в тематичното поле е в резултат на граматичните и семантичните му особености. Той е референт на предварително избран от действителността обект и затова е основа за реализирането на предикативната синтагма. От комуникативна гледна точка, това определя и функцията му като изходен пункт на съобщението.

Позицията на обстоятелствените пояснения в тематичното поле се дължи на способността им да предават параметри на заобикалящата изказването действителност. Те се реализират като основа на изказването, тъй като информацията, която носят, посочва параметрите.

Граматическата зависимост на допълненията от предиката определя и участието им в тематичното поле. Референциалната природа на допълненията (да се отнасят към обект, пряко зависим от предикативното отношение) е причина да заемат Т позицията. В същото време граматическата им същност поставя ограничения върху тяхното участие в комуникативната организация на изказването – като съществена част от глаголната фраза (която е обичайната сфера на проявление на ремата) допълненията са и най-слабо активната единица в тематичното поле.

И така, участието на елементите в полето на темата се регулира от референциалната им природа и техните структурни особености.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. От тук нататък в текста с цел краткост на повечето места използваме означенията Т и Р вместо тема и рема.

REFERNCES/ЛИТЕРАТУРА

- Asher, R. E. & Simpson, J. M. Y. (1994). *The Encyclopedia of language and linguistics*. Oxford; New York: Pergamon Press.
- GSBKE (1983) *Gramatika na savremenniya bulgarski knizhoven ezik*. Том III. Sintaksis. K. Popov (Ed). Sofia: Izdatelstvo na BAN. [*Граматика на съвременния български книжовен език*. (1983). Том 3. Синтаксис. (1983) Ред. К. Попов. София: Издателство на БАН].
- Georgieva, E. (1974), *Sredstva aktual'nogo chleneniya v bulgarskom jazyke. Papers on functional sentence perspective*. Danes, F. (Ed.). Prague [Георгиева, Е. (1974). Средства актуального членения в българском языке].

- Ivanchev, Sv. Problemi na aktualnoto chlenenie na izrechenieto. *Slavyanska filologiya*, t. 10. Ezikoznanie [Иванчев, Св. (1968). Проблеми на актуалното членение на изречението. *Славянска филология*, т.10. Езикознание]
- Halliday, M. A. K. (1985). *An introduction to functional grammar*. London: Arnold.
- Halliday, M. A. K. & Mathiessen, C. M. I. M., (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. Routledge
- Ivanchev, Sv. (1968). Nablyudeniya varhu upotrebata na chlena v balgarski ezik. *Pomagalo po balgarska morfologiya. Imena*. Sofia: Nauka i izkustvo [Иванчев, Св. (1968). Наблюдения върху употребата на члена в български език. *Помогало по българска морфология. Имена*. София: Наука и изкуство]
- Nitsolova, R. (1986) *Balgarskite mestoimeniya*. Sofia: Nauka i izkustvo. [Ницолова Р. (1986). *Българските местоимения*. София: Наука и изкуство].

FUNCTIONAL GRAMMAR OF M. HALLIDAY FOR IDENTIFYING THE ELEMENTS IN TOPIC POSITION IN BULGARIAN SENTENCE

Abstract. The text uses the Functional Grammar of M. A. K. Halliday (Halliday, 1985; Halliday & Mathiessen, 2004) and the definition of Halliday as the topic being this that the speaker decides to make a starting point of his message. Using this definition in a corpus, comprising of only first paragraphs of contemporary Bulgarian fiction, we make conclusions about which sentence parts are most commonly used as a topic. A hierarchy of the most common sentence parts, which function as topic, is defined. The conclusions show that the referentiality and the syntactic features of the sentence elements are the reasons for an element to function as a topic.

✉ **Dr. Elisaveta Balabanova**

University of Library Studies and Information Technology

119, Tsarigradsko shose Blvd.

Sofia, Bulgaria

E-mail: elisavetabal@yahoo.com